

ELS REFERÈNDUMS FRANQUISTES AL TARRAGONÈS

per Pere ANGUERA

Departament d'Història Contemporània

L'estudi del passat immediat és sempre complex, distorsionat per la falta de fonts assentades i per la dislocació interpretativa que imposa el record personal de l'analista i/o del seu medi proper. Les dificultats es multipliquen quan el tema considerat és una dictadura múltiplesment opressiva com la franquista, quan una part de la documentació s'ha perdut o ha estat destruïda de forma conscient i la major part de la que resta resulta inaccessible a l'investigador que, a més, topa amb múltiples tabús. En aquesta situació un dels temes de més mal seguir és l'evolució de la ideologia predominant en el cos social, amb una premsa travada per la censura que emmudia la polèmica, on tota mena de pensament divergent de l'oficial era perseguit de forma sistemàtica. No quedava, ho sap tothom, ni el recurs a la confrontació electoral, reservada només a les diferents capelles del règim. Una de les poques possibilitats de manifestació ideològica foren els referèndums efectuats el 1947 i el 1966, on l'elector podia, teòricament, palesar el seu acord o el seu refús a la proposta oficial del govern, malgrat que aquest no defugís recórrer a les tupinades, que incrementés el clímax repressiu contra la població i impossibilités qualsevol temptativa de fer propaganda en contra d'allò que preconitzaven els jerarques del moment.

Per aquest motiu he fet un buidat sistemàtic de les actes de les meses electorals que es guarden a l'arxiu de la diputació provincial de Tarragona. Del conjunt de les actes es desprèn un índex relativament alt d'abstenció-refús davant els projectes del govern i una puixança inversemblant dels anomenats votants transeünts, fins i tot en municipis de demografia reduïda i periclitant.

I. El referèndum de 1947

El dia 6 de juliol de 1947 el govern sotmeté a referèndum la denominada «Ley de sucesión en la Jeratura del Estado»¹. Es tractava de la primera consulta que eufemísticament, es podia qualificar de popular des de 1939. La nova llei definia l'estat espanyol com una monarquia, encara que no hi hagués cap rei, i determinava la fórmula de substitució del general Franco en les instàncies més elevades del poder per designació feta per ell mateix prèvia consulta a les corts; és a dir que es pretenia, en definitiva, garantir la continuïtat del règim a la mort del seu fundador. Com era de preveure, una allau de propaganda a favor del «sí», l'única oficial i permessa, inundà la vida pública. Anava a càrrec dels propagandistes a sou de la premsa del «Movimiento», dels càrrecs públics civils i de les jerarquies eclesiàstiques (en un dels moments de més eufòria del nacional-catolicisme), sense oblidar els cartells de carrer i recurrent, com a última eina de convenció, al català, aleshores totalment proscrit. Així el denominat en aquell temps «Diario español de Falange Española Tradicionalista y de las JONS» publicava eslogans requadrats com el que deia: «Sí. La independencia de una nación descansa en su unidad ante el exterior. Votando la Ley de Sucesión afianzaremos esta unidad»², i no oblidava autèntics sarcasmes com els que afirmaven: «Sí. Obrero: ¿Existiría la legislación social que te ampara y garantiza contra el poderoso y el mejor dotado económicamente si no fuera por Franco?»³, quan els sindicats i les reivindicacions socials eren prohibits i perseguits ferotgement. O bé capgirava la història recent quan, per demanar el suport de les dones, recordava que «Franco obtuvo la victoria contra el comunismo. Después su entereza nos libró de la guerra. Todas las mujeres españolas saben que, sin la presencia de Franco, sus hijos hubiesen sido arrastrados a una lucha sangrienta»⁴, passant per alt la guerra civil que anteriorment havia provocat i la repressió que seguí la derrota republicana. O bé els nou eslogans tòpics en defensa del «sí», que es resumeixen en el darrer, tan convincent com dir que cal fer costat al govern «por simple cuestión de hombría y decencia»⁵.

Un dels responsables del periòdic, en un article on feia una histriònica història crítica del sistema parlamentari, no s'envermellia quan escrivia que «el 6 de julio vamos a tener los españoles la primera coyuntura de nuestra Historia para expresar nuestra voluntad y nuestro criterio soberano»⁶; el mateix propagandista, a «Carta a un payés», tenia la barra d'afirmar «te ves

1. Vegeu-ne l'edició del redactat final, fou modificada el 1967, a *Leyes fundamentales*, Madrid, 1975, pp. 249-258.

2. *Diario español*, des d'ara, DE, 1-VII-1947, p. 1.

3. DE, 3-VII-1947, p. 1.

4. DE, 4-VII-1947, p. 4.

5. DE, 6-VII-1947, p. 1.

6. G.G., és a dir J. García Gil, «A votar», DE, 1-VII-1947, suplement, p. 1.

amparado por la mejor legislación social del mundo» i que la «¡Mare de Déu! (...) esta Madre ubérrima y fecunda, te dicta un deber: Acudir a las urnas el próximo día 6 de julio. Y además, te dice, que debes votar que SÍ»⁷.

L'arquebisbe de Tarragona, Arce Ochotorena, no tan sols no es retreia de participar en la vida política, sinó que en una militància descarada afirmava: «¡Mantener la unidad! Yo aprovecho estos momentos (la bendicció de la bandera del regiment d'aviació de Reus) para reiterar el deber y obligación que tenemos todos de votar el día 6 de julio. No haciéndolo, favorecemos los enemigos seculares de la Patria y de la Religión», per acabar el seu suculent discurs d'apologia de la bandera refereint-se al «sacerdote, que es intermediario entre la Patria de esta tierra y la Patria celestial»⁸.

Com ja he dit abans, malgrat l'anticatalanisme militant, el govern no dubtà a utilitzar el català com a vehicle de convicció: «CATALÀ! El vinent dia 6 de juliol es celebrarà un Referèndum popular en el qual, si has complert els 21 anys, tens l'obligació de votar. Compleix i fes complir com un sol home aquest deure de patriota i de ciutadà. És l'hora de demostrar AMB FETS que estàs agraït al Generalíssim FRANCO que t'ha alliberat de la barbàrie marxista, de la misèria i de la guerra internacional i t'ha retornat la pau i la tranquil·litat espiritual i ciutadana. Pensa que el comunisme és la misèria i el desordre més desenfrenat»⁹.

La propaganda, adreçada, segons una de les nòtules del diari, als «Mujer (...), Sacerdote regular o secular (...), Estudiante (...), Obrero (...), Comerciante (...), Industrial (...), Empleado del Estado o particular (...), Caballero de la nobleza (... i) Monárquico»¹⁰ —que devien ser els estaments que ells veien a la societat— es complementava amb emissions radiofòniques¹¹, actes a les diverses localitats¹² i cartells¹³. La campanya es va cloure amb fotografies, amb peus i comentaris insultants, de les desfilades de milicians republicans, l'arc de Berà volat, una església cremada i un capellà assassinat¹⁴. Durant els darrers dies, a la secretaria local del Movimiento situada al número 20 de la Rambla¹⁵, funcionà un servei d'assessorament, i el diari publicava «Nuestro consultorio electoral».

7. DE, 1-VII-1947, suplement, pp. 1 i 4.

8. DE, 1-VII-1947.

9. DE, 1-VII-1947, p. 9.

10. DE, 1-VII-1947, p. 7. Les cites i exemples del DE es podrien multiplicar, sempre amb el mateix llenguatge exasperat i un pèl grotesc, però alhora reiteratiu i poc original.

11. El dia 3, E. Olivé féu una xerrada dedicada als «productores» a Ràdio Tarragona, DE, 2-VII-1947, i el 4 la féu per Ràdio Reus, M. Aragonés, DE, 4-VII-1947, p. 4.

12. DE, *passim*.

13. Vegeu les fotografies a DE, 9-VII-1947, p. 5.

14. DE, 6-VII-1947, pp. 8-9.

15. DE, 4-VII-1947, p. 6.

QUADRE I

RESULTATS DE LA VOTACIÓ DEL REFERÈNDUM DEL 6 DE JULIOL DE 1947

<i>Localitat</i>	<i>Electors</i>	<i>Votants</i>	<i>Si</i>	<i>No</i>	<i>Blanc/nuls</i>	<i>Abstenció</i>
Altafulla	576	537	506	11	20	39
Bonastre	341	310	303	1	6	31
El Catllar	644	531	513	13	5	113
La Camonja	904	824	793	14	17	80
Constantí	1.345	1.240	1.233	2	5	105
Creixell	221	199	195	1	3	22
Els Garidells	118	107	84	9	14	11
El Morell	1.115	1.000	946	17	37	115
La Nou	283	246	239	5	2	37
Els Pallaresos	257	234	214	2	18	23
Perafort	360	354	339	2	13	6
La Pobla de Marfumet	340	357 (1)	338	6	13	?

La Pobla de Montornès	552	544	498	12	34	8
Roda	442	416	395	6	15	26
Renau	41	35	35	—	—	6
La Riera	648	636	634	2	—	12
Salomó	541	485	480	4	1	56
La Secuita	614	564	547	13	4	50
Tamarit	125	105	105	—	—	20
Tarragona	26.123	23.310 (2)	22.157	630	523	2.809
Torredembarra	1.858	1.694	1.640	26	28	164
Vespella	93	81	73	4	4	12
Vilallonga	784	704	672	9	23	80
Vila-seca	2.185	2.242 (3)	1.991	95	156	?
TOTAL	40.510	36.755	34.930	884	941	3.825 (4)

1. A l'acta de la Pobla de Mafumet hi consten 370 votants, però de la suma dels vots emesos en resulten 357; tanmateix, el cens era només de 340 i no hi consten votants transeünts.
2. A l'acta de Tarragona hi consten 23.314 votants, però la suma dels vots emesos és només de 23.310.
3. La superioritat numèrica dels votants sobre els electors deu ser deguda a no haver sumat a la primera columna els transeünts.
4. Hi falten, naturalment, els de la Pobla de Mafumet i els de Vila-seca.

En canvi la propaganda a favor del «no» o de l'abstenció quedà arraconada a la il·legalitat de la pintada o del pamflet clandestí. Fou una oposició molt feble, tant per la precarietat dels pocs grups antifranquistes organitzats com per la desmoralització que patien en veure el progressiu acostament dels governs occidentals a la dictadura.

Al conjunt de l'estat el referèndum obtingué 12.628.983 vots afirmatius, 643.501 de negatius i es varen declarar nul·les 320.877 paperetes. La llei s'aprovà amb la participació del 82 % de l'electorat i el suport del 93 % dels votants¹⁶ i fou promulgada el 26 de juliol de 1947.

A Tarragona, segons el mateix diari, la participació fou entusiàstica i es van formar cues davant dels col·legis. Durant tot el dia no es produí cap incident, i qui volgué pogué participar en el recompte. Ràdio Tarragona instal·là altaveus al carrer per comunicar les notícies així que anaven arribant¹⁷.

Per a una major facilitat de lectura i comprensió de les dades aportades passo ara a esquematitzar el refús a la proposta governativa a les diferents localitats, en xifres absolutes i relatives. El primer conjunt reflecteix el refús dels votants, i l'obtenc de la suma dels vots negatius i els nuls o blancs, per considerar que són tres fórmules diferents d'expressar el desacord amb la proposta governamental. El segon bloc recull el refús total, és a dir la suma del primer i de l'abstenció. El percentatge del primer el refereixo al total de votants i el del segon al d'electors.

QUADRE II

Localitat	Refús dels votants		Refús dels electors	
	Total	%	Total	%
Altafulla	31	5,77	70	12,15
Bonastre	7	2,25	38	11,14
El Catllar	18	3,38	131	20,34
La Canonja	31	3,76	111	12,27
Constantí	7	0,56	112	8,32
Creixell	4	2,01	26	11,76
Els Garidells	23	21,49	34	28,81
El Morell	54	5,40	169	15,15

16. R. TAMAMES: *La república. La España de Franco*, Madrid, 1974, pp. 485-486. D. Díaz: *El Front Nacional de Catalunya*, Barcelona, 1983, p. 117, matisa que el percentatge de vots afirmatius fou del 92,94.

17. DE, 8-VII-1947, p. 5, dona uns resultats que no coincideixen amb les xifres oficials: 23.384 votants, 22.177 sí, 634 no, i 573 nuls o en blan. DE, 9-VII-1947, publica fotografies de la votació, p. 5.

La Nou	7	2,84	44	15,54
Els Pallaresos	20	8,54	43	16,73
Perafort	15	4,23	21	5,83
La Pobra de Mafumet	19	5,32	?	?
La Pobra de Montornès	46	8,45	54	9,78
Renau	—	0,00	6	14,63
La Riera	2	0,31	12	1,85
Roda	21	5,04	47	10,63
Salomó	5	1,03	61	11,27
La Secuita	17	3,01	67	10,91
Tamarit	—	0,00	20	16,00
Tarragona	1.153	4,93	3.962	15,16
Torredembarra	54	3,18	218	11,73
Vespella	8	9,87	20	21,50
Vilallonga	31	4,40	111	14,15
Vila-seca	251	11,19	?	?
TOTAL	1.825	4,99	5.377	14,15 (1)

1. Per obtenir el percentatge descompte del total dels electors els de la Pobra de Mafumet i els de Vila-seca, municipis d'abstenció desconeguda.

Un darrer aspecte que cal considerar és l'inici de l'aparició dels votants transeünts, que es multiplicaran en el referèndum següent. La seva incidència en els censos de les localitats on es documenta la seva presència és la següent:

QUADRE III INCIDÈNCIA DELS VOTANTS TRANSEÜNTS

<i>Localitats</i>	<i>Electors</i>	<i>Transeünts</i>	<i>% transeünts</i>
La Canonja	904	44	4,86
Constantí	1.345	41	3,04
Creixell	221	8	3,61
El Morell	1.115	31	2,78
La Pobra de Mafumet	357 (1)	17 (2)	5,00
La Pobra de Montornès	552	5	0,90
Roda	442	54	12,21
La Riera	648	9	1,38
Tarragona	26.123	610	2,33

Torredembarra	1.858	171	9,20
Vila-seca	2.242 (1)	57 (2)	2,54
<hr/>			
TOTAL	35.807	1.047	2,92

1. És la xifra dels votants.
2. Considero que ho són la diferència entre els electors i els votants, tot i que no consten com a transeünts a la documentació.

II. El referèndum de 1966

El 14 de desembre de 1966 fou sotmesa a referèndum la denominada «Ley orgànica del Estado»¹⁸, que pretenia eternitzar el règim personal de Franco a través d'una monarquia continuïsta posada sota el control de les institucions polítiques generades per l'anomenat «Movimiento». El redactat de la llei era una constatació clara que els dirigents de la dictadura es reafirmaven en la seva voluntat continuïsta i rebutjaven qualsevol mena de liberalització autèntica. Fou el darrer plebiscit fet en vida de Franco.

La propaganda oficial s'abocà de seguida i amb intensitat a favor del «sí». A finals de la campanya es deia que a la província s'havien abocat un milió d'octavetes¹⁹. A tots els pobles s'havien fet cartells lluminosos que «ratifiquen el anticipado sí»²⁰; a Tarragona la Rambla era presidida per un retrat gegantí de Franco i es col·locaven dos grans cartells amb el retol «Vota sí» a la façana de l'ajuntament i del govern civil en construcció, mentre que les botigues i els taxis duïen retrats de Franco amb el lema «Garantía de la Paz. Garantía del futuro»²¹. Es nota, tanmateix, un canvi considerable en la retòrica propagandística. Un article del diari oficiós a la província denuncia «una ingenua proliferación de posturas positivas, pero ciegas: Yo votaré por Franco; Franco, sí. Nosotros por la paz lo que sea», quan es tracta de votar perquè «la Ley instituye al pueblo, jurídica y prácticamente, en herederos de Franco» i d'evitar que «nadie usurpará al pueblo español el derecho de darse el sistema de Gobierno que mejor le acomode»²². Tot i la mejor moderació ambiental, el dia 2 l'ajuntament tarragoní acordà adherir-se a la llei i felicitar Franco²³. L'acte central de propaganda es féu a Tarragona el dia 12 sota la presidència de T. Labadíe Otermín²⁴. La premsa dona tot de notícies sobre les activitats

18. El text a *Leyes fundamentales*, pp. 57-98.

19. DE LA FUENTE TORRÓN: «Un millón de octavillas», a DE, 14-XII-1966, p. 5.

20. DE, 7-XII-1966, p. 3.

21. DE, 13-XII-1966, p. 4.

22. «El sí y el porque sí», DE, 3-XII-1966, p. 1.

23. DE, 3-XII-1966, p. 3.

24. DE, 13-XII-1966, p. 4. Se'n féu un altre a l'Espluga de Francolí amb la participació del governador i de Lluís Carulla, DE, 8-XII-1966, p. 3.

de propaganda, instruccions sobre els mecanismes de votació i explica que transeünts ho poden ser, a més dels que no consten al cens perquè viuen a fora, els que ja són al padró municipal però no al cens²⁵. Les empreses havien de donar als obrers el temps lliure necessari per anar a votar²⁶. La propaganda insisteix també en el fet que es tracta de la primera vegada en el franquisme que les dones poden votar²⁷, i explica que perquè les minyones puguin votar només cal que «los cabezas de las familias en que prestan servicio extiendan un certificado», i seran inscrites al cens²⁸. El cardenal-arquebisbe autoritzà les monges de clausura a sortir del convent per anar a votar²⁹.

La propaganda de rebuig del referèndum per part dels partits democràtics clandestins fou molt més contundent i organitzada que en l'anterior. No endebades l'oposició interior era més nombrosa i estructurada i la dictadura havia de guardar unes formes més discretes de repressió. A diferència del que passà el 1947 la premsa oficial reconeix l'existència d'aquestes veus discordants i parla de «las históricas voces que, desde fuera, tratan de amordazar a los españoles» enfront de les quals la llei garantirà que «los derechos de su participación no se escamoteen con fórmulas disgregadoras y partidistas»³⁰ o, pocs dies després, diu que «las radios rojas se están desgañitando estos días insistiendo a los españoles a que se abstengan de votar»³¹. Informen també de la detenció de gent a Oviedo per «distribuir manifiestos, octavillas y otros panfletos, que aconsejaban la abstención y boicot ordenado por el partido comunista»³². A Tarragona mateix es recolliren un mínim de tres octavetes diferents. Una, en català, deia: «Acció Nacionalista Catalana. No fem cas dels que són enemics de tota llibertat. Els comunistes no seran mai qui ens redimeixin de la tirania. Una Catalunya lliure l'aconseguiem lliutant contra tota classe de totalitarismes, siguin de Franco o de Moscú. ¡Catalans, a votar, porque tant sols així estarem presents a l'hora d'acabar amb la dictadura franquista!» i acabava amb una cita de Companys³³, que pel to i les faltes sembla ser una propaganda camuflada i indirecta del mateix règim. Les altres dues eren en castellà i «en una (...) se recomendaba la abstención»³⁴.

Al conjunt de l'estat la llei fou aprovada per un 85,50 % dels possibles

25. DE, 1-XII-1966, p. 3. El DE publicava un «Consultorio sobre el referéndum».

26. DE, 3-XII-1966, p. 3.

27. DE, 6-XII-1966, p. 1.

28. DE, 8-XII-1966, p. 3.

29. DE, 10-XII-1966.

30. DE, 6-XII-1966, p. 1.

31. DE, 9-XII-1966, última pàgina.

32. DE, 13-XII-1966, p. 2. Deuria ser l'octaveta *Declaración del Comité Central del Partido Comunista de España*, datada el 25-XI-1966, on recomana el «boicot más rotundo, la abstención (...) para lograr una demostración nacional contra la dictadura».

33. *Loc. cit.*, nota 19, p. 6.

34. *Id. id.*, possiblement era la citada a la nota 32.

QUADRE IV

RESULTATS DE LA VOTACIÓ DEL REFERÈNDUM DEL 14 DESEMBRE DE 1966

<i>Localitat</i>	<i>Electors</i>	<i>Votants</i>	<i>Si</i>	<i>No</i>	<i>Blanc/nuls</i>	<i>Abstenció</i>
Altafulla	728	657	636	6	15	71
Bonastre	307	248	238	1	9	59
El Catllar	710	624	598	3	23	86
Constantí	1.988	1.758	1.724	6	28	230
Creixell	257	241	230	1	10	16
Els Garidells	105	105	99	9	4	—
El Morell	1.169 (1)	1.176	1.163	4	9	?
La Nou	287	253	246	1	6	34
Els Pallaresos	252	235	234	—	1	17
Perafort	363	325	319	3	3	38

La Pobla de Mafumet	459	419	410	5	4	40
La Pobla de Montornès	567	530	520	2	8	37
Renau	36	33	32	—	1	3
Roda	688	648	632	8	8	40
La Riera	721	678	674	1	3	43
Salomó	501	501	490	7	4	—
La Secuita	585	496	475	5	16	89
Tarragona	44.244	39.554	37.509	820	1.225	4.690
Torredembarra	2.361	2.238	2.131	36	71	123
Vespella	62	58	58	—	—	4
Vilallonga	786	704	700	—	4	82
Vila-seca	5.013	4.868	4.782	33	53	145
TOTAL	62.189	56.349	53.900	944	1.497	5.847 (2)

1. No hi consten els transeünts.

2. Hi falten els del Morell.

electors i un 95,86 % dels votats³⁵. La llei fou publicada el 10 de gener de 1967. A Tarragona, un cop conegut el resultat, en la millor tradició vuitcentista, es cantà un Te-Deum d'acció de gràcies a la catedral³⁶.

Com en el cas anterior i seguint la mateixa tècnica, esquematitzo a continuació el refús que la proposta de llei va rebre a la comarca:

QUADRE V

Localitat	Refús dels votants		Refús dels electors	
	Total	%	Total	%
Altafulla	21	3,19	92	12,63
Bonastre	10	4,03	69	22,47
El Catllar	26	4,16	112	15,77
Constantí	34	1,93	264	13,27
Creixell	11	4,56	27	10,50
Els Garidells	6	5,71	6	5,71
El Morell	13	1,10	?	?
La Nou	7	2,76	41	14,28
Els Pallaresos	1	0,42	18	7,14
Perafort	6	1,84	44	12,12
La Pobla de Mafumet	9	2,14	49	10,67
La Pobla de Montornès	10	1,80	47	8,28
Renau	1	3,03	4	11,11
La Riera	4	0,58	47	6,51
Roda	16	2,46	56	8,13
Salomó	11	2,19	11	2,19
La Secuita	21	4,23	110	18,80
Tarragona	2.045	5,17	6.735	15,22
Torredembarra	107	4,78	230	9,74
Vespella	—	0,00	4	6,45
Vilallonga	4	0,56	86	10,94
Vila-seca	86	1,76	231	4,60
TOTAL	2,441	4,38	8.283	13,57 (1)

1. Del total dels electors, per a obtenir el percentatge, en descompto els de Morell.

35. TAMAMES, *op. cit.*, p. 490.

36. DE, 15-XII-1966, p. 4. El DE del 16-XII-1966 publica diverses fotografies de les votacions.

Igual com en el cas anterior quantifico ara la incidència dels votants transeünts, que en aquest referèndum afecten tots els pobles de la comarca amb dues úniques excepcions:

QUADRE VI

INCIDÈNCIA DELS VOTANTS TRANSEÜNTS

<i>Localitats</i>	<i>Electors</i>	<i>Transeünts</i>	<i>% transeünts</i>
Altafulla	728	84	11,53
Bonastre	307	17	5,53
El Catllar	710	70	9,85
Constantí	1.988	223	11,21
Creixell	257	81	31,51
Els Garidells	105	23	21,90
La Nou	287	8	2,78
Els Pallaresos	252	23	9,12
Perafort	363	33	9,09
La Pobla de Mafumet	459	67	14,59
La Pobla de Montornès	567	39	6,87
La Riera	721	89	12,34
Roda	688	147	21,36
Salomó	501	33	6,58
La Secuita	585	30	5,12
Tarragona	44.244	12.182	27,53
Torredembarra	2.361	363	15,37
Vespella	62	7	11,29
Vilallonga	786	46	5,85
Vila-seca	5.013	675	13,46
TOTAL	60.984	14.240	23,35

III. Consideracions finals

La falta d'estudis d'aquesta mena a nivell nacional o estatal impossibilita comprovar si el Tarragonès segueix o no la tònica dels comportaments generals. Ara per ara, només las puc comparar amb la resta del Camp de Tarragona i la Conca de Barberà³⁷:

QUADRE VII

COMPARACIÓ DELS RESULTATS AMB LES COMARQUES LIMÍTROFES

	<i>Conca de Barberà</i>	<i>Alt Camp</i>	<i>Baix Camp</i>	<i>Tarragonès</i>
Refús dels votans el 1947	2,34	5,17	5,02	4,96
Refús total el 1947	15,48	14,89	16,87	14,15
Refús dels votants el 1966	2,55	4,93	4,78	4,38
Refús total el 1966	11,19	15,26	18,27	13,57

QUADRE VIII

INCIDÈNCIA DELS TRANSEÛNTS

	<i>Conca de Barberà</i>	<i>Alt Camp</i>	<i>Baix Camp</i>	<i>Tarragonès</i>
1947	2,69	1,66	1,78	2,92
1966	4,63	9,79	13,81	23,35

37. Vegeu, P. ANGUERA: «Participació i refús a dos referèndums franquistes a la Conca de Barberà», a *Aplec de treballs*, 5 (1983), Montblanc, pp. 281-288; id. «Participació i refús a dos referèndums franquistes a l'Alt Camp: 1947 i 1966», a *Quaderns de Vilaniu*, 4 (1983), Valls, pp. 15-21; id. «El joc del tupí i del bastó. Els referèndums franquistes al Baix Camp», a *Penell. Revista d'història*, 1 (1984), Reus, pp. 145-156.

Igual com en el cas de les altres tres comarques hom pot deduir:

1. La no homogeneïtat de la resposta de les diverses localitats en les dues consultes.

2. El fet que la major o menor participació o refús no va lligada ni a l'activitat econòmica, ni a la importància demogràfica.

3. L'alt índex oficial de participació, fins i tot en pobles tradicionalment d'esquerres, que pot obeir tant a les tupinades com a la coacció ambiental.

4. L'increment del protagonisme dels votants transeünts, que apareixen fins i tot en nuclis de demografia minvant i que semblen destinats a actuar de correctors de vot, tant per incrementar l'índex de participació com per garantir el resultat favorable.

Comparant les quatre comarques, el Tarragonès està per sota de les dues comarques del Camp, tant en el refús dels votants com en el dels electors en les dues consultes, i en el total del 1947 fins i tot per sota de la Conca, fet que equivaldria a una hipotètica major compenetració amb els postulats ideològics del règim, justificable, potser, per la seva condició de capital provincial i, per tant, amb un major protagonisme dels elements oficials civils, militars i eclesiàstics. En canvi, també en les dues ocasions, el Tarragonès és la comarca amb major participació dels votants transeünts, fenòmen que podria venir motivat pels mateixos motius que l'afirmació anterior.

